UTILIZĂRI MODALE ALE VERBELOR *A FI* ŞI *A AVEA* (ÎN LIMBA ROMÂNĂ VECHE)[1]

ROXANA-MAGDALENA DINCĂ
Universitatea din Bucureşti

1. Argument

Lucrarea de față reprezintă o analiză descriptivă diacronică a comportamentului modal al verbelor *a fi* şi *a avea* şi se înscrie în cadrul general al inventarierii verbelor modale şi al analizei evoluției lor în limba română.

Obiectivul principal al lucrării este acela de a înregistra atestările acestor utilizări pe baza observațiilor empirice extrase dintr-un corpus de limbă română veche, din secolele al XVI-lea, al XVII-lea şi al XVIII-lea[2]. Mai întâi, voi prezenta trăsăturile pe care le au aceste două verbe atât la nivelul construcției sintactice (prin referire la tipare structurale de evoluție), cât şi la nivelul exprimării unei valori semantice modale. Apoi, voi schița etapele de trecere de la formele înregistrate în limba veche la tiparele sintactice identificate în limba română actuală.

2. Utilizările şi funcțiile verbelor *a fi* şi *a avea* în limba română

Identificarea valorilor în diferitele utilizări ale verbelor *a fi* şi *a avea* este o etapă preliminară. Voi prezenta pe scurt care sunt utilizările acestor două verbe importante în sintaxa limbii române, pentru ca mai apoi să analizez contextele în care apar ca operatori modali.

2.1. *„A fi" şi „a avea" – contexte sintactice*

În limba română, verbele *a fi* şi *a avea* au, în primul rând, o utilizare predicativă: *a fi* este un verb intranzitiv şi are senul de „a exista, a avea ființă", iar verbul *a avea* este un verb tranzitiv slab (în accepția din Pană Dindelegan 2003), având sensul primar de „a stăpâni, a poseda, a deține" (DLR 2010):

(1) *Maria **este** la bibliotecă în fiecare zi.*
(2) *Cosmin **are** o bicicletă foarte scumpă.*

[1] Această lucrare a fost realizată în cadrul proiectului „Cultura română şi modele culturale europene: cercetare, sincronizare, durabilitate", cofinanțat de Uniunea Europeană şi Guvernul României din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, contractul de finanțare nr. POSDRU/159/1.5/S/136077.

[2] Vezi *Surse.* Exemplele care nu au sursa indicată între paranteze sunt exemple construite pentru a arăta un anumit tipar sintactic.

BDD-V1113 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.64 (2026-11-19 22:47:39 UTC)

În al doilea rând, cele două verbe au şi alte valori şi utilizări sintactice. Verbul *a fi* are funcția de operator copulativ, formând împreună cu numele predicativ un predicat complex, în (3), şi are şi funcția de verb auxiliar, care urmat de participiu, formează diateza pasivă, în (4), construit cu un participiu invariabil, formează timpuri compuse ale diatezei active, în (5), şi care, construit cu un participiu invariabil sau cu un gerunziu, contribuie la alcătuirea unor forme perifrastice de perfect compus, mai-mult-ca-perfect sau imperfect, forme folosite în limba veche şi păstrate în limba română contemporană doar dialectal, în (6):

(3) *Munca aceasta **este** importantă.*
(4) *Cărțile acestea **sunt** citite.*
(5) *Dacă ar **fi** ştiut acest lucru, n-ar mai **fi** plecat acasă.*
(6) *Te-ai **fost** dus.*

Verbul *a avea* este un verb auxiliar care serveşte la formarea perfectului compus, în (7), la formarea modului condițional-optativ[1], în (8), şi la formarea viitorului popular familiar, în (9):

(7) *George **a** venit acum din excursie.*
(8) *El **ar** scrie, dacă **ar** şti ceva.*
(9) *Eu **am** să vin dacă aveți nevoie de mine.*

2.2. *„A fi" şi „a avea" – valori modale*

Pe lângă funcțiile sintactico-morfologice, verbele *a fi* şi *a avea* au şi o funcție în marcarea modalizării, fiind considerate operatori modali, atunci când sunt urmate fie de un supin (10a,b), fie de un conjunctiv (11)[2]:

(10) a. *Ce **este de făcut** când stresul sărbătorilor te copleşeşte?!* (hotnews.ro)
b. *Ce teste **are de trecut** Cornelia Catanga ca să fie mireasă?!* (click.ro)
(11) *Dacă **este să lucrezi**, lucrează!*[3]

A fi şi *a avea* sunt considerate verbe modale atunci când ajung să fie sinonime cu *a trebui* şi *a putea.* Noul sens lexical al acestor verbe se manifestă numai în construcție cu alt verb.

Faptul că cele două verbe sunt utilizate şi cu o valoare modală este explicabil atât prin vecinătatea sintactică pe care *a fi* şi *a avea* o selectează atunci când exprimă valoarea modală, cât şi prin existența unor mecanisme semantice de evoluție a unor verbe către o valoare modală, *metonimia* şi *metafora* (Hopper, Traugott 1993, Sweetser 1990)[4].

[1] Acest lucru este valabil doar dacă acceptăm această ipoteză etimologică. Există însă o altă ipoteză şi anume că auxiliarul folosit la formarea condiționalului-optativ îşi are originea în imperfectul verbului *voĭŭ* (Philippide 1894).

[2] Tipare înregistrate în limba română actuală.

[3] În limba română contemporană structura: *a avea* + conjunctiv nu mai are o valoare modală, ci una temporală, fiind o marcă a viitorului: *Eu **am să plec** din țara asta foarte curând.*

[4] În legătură cu descrierea evoluției verbelor modale, cele două perspective diferite asupra schimbării, *metonimia* şi *metafora*, sunt nişte mecanisme care ar putea explica tendința unor verbe de a se specializa pentru exprimarea unei valori modale. *Metafora* este un proces extensiv care implică o reprezentare în afara domeniilor, iar *metonimia* este o reprezentare a unui element peste alt element în interiorul unui singur domeniu complex (Gooessens 2000: 149).

BDD-V1113 © 2014 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.64 (2026-11-19 22:47:39 UTC)

Pe lângă această ipoteză, a *metaforei* şi *metonimiei*, Van Der Auwera şi Plungian (1998: 92–93), avansează o altă ipoteză pentru a explica schimbarea, prin *specificare*, *contracție*, afirmând că în cazul în care conceptul „sursă" este mai specific, ipoteza *metaforei* şi *metonimiei* este mai potrivită pentru analiză; dacă acest concept este mai general, atunci ipoteza *specificării* este mai adecvată în analiza structurilor. Pentru limba română, pentru verbele *a fi* şi *a avea* ideea de *specificare* este mai potrivită în descrierea evoluției lor semantice, dar acest lucru nu va constitui obiectul lucrării de față.

De asemenea, în literatura de specialitate despre structurile modale se spune că noțiunea de epistemic se conceptualizează prin referire la noțiunile de *deontic* sau la cele care exprimă *capacitatea* (Sweetser 1988: 396–397). Pe de-o parte, schimbarea derivă printr-un transfer metaforic de la o noțiune de bază (de exemplu, *deontic*) la o noțiune abstractă (de exemplu, *epistemic*) (Sweetser 1990: 49–50). Pe de altă parte, există teorii care leagă schimbarea de *metonimie*, care se bazează pe importanța aspectelor secundare ale sensului şi nu a celor proeminente (Traugott 1989, Goossens 2000).

În această lucrare, voi analiza evoluția structurilor cu verbele *a fi* şi *a avea* din perspectiva vecinătății verbale care ar arăta anumite particularități de construcție a verbelor modale şi ar putea explica minimal marcarea modalității.

3. Cadrul teoretic

Cadrul teoretic este definit de noțiunile care descriu comportamentul verbelor modale în general. Verbele modale sau semiauxiliarele modale sunt verbe cu trăsături specifice, fiind considerate operatori modali, dar fiind destul de apropiate şi de statutul verbelor lexicale pline. Au modificări de trăsături în plan sintactic (limitarea valențelor, controlul subiectului celui de-al doilea verb, deplasarea cliticelor sau a subiectului verbului al doilea în fața întregului grup – Nedelcu 2013: 60), dar şi în plan semantic, prin faptul că exprimă contextual anumite valori modale (valoare modală propriu-zisă – *posibilitatea externă*, valoare modală *deontică* şi valoare modală *epistemică*).

Evidențierea stadiului de gramaticalizare a modalelor este un procedeu standard în descrierea evoluției acestor verbe către un statut funcțional. În limba română însă vorbim despre o gramaticalizare parțială a verbelor modale, de aceea le putem numi şi semiauxiliare modale.

3.1. *Valori modale pentru „a fi" şi „a avea" în context romanic*

Cele două verbe, *a fi* şi *a avea*, sunt considerate verbe modale şi în context romanic. Şi în celelalte limbi romanice, corespondentele acestor verbe au valori modale. De exemplu, în limba franceză *avoir*, urmat de un infinitiv, poate fi sinonim cu *devoir*, „a trebui", la fel şi verbul *être*, care, urmat de un infinitiv, are aceeaşi valoare modală:

(12) *J'**ai** un article à écrire – « je **dois** écrire un article ».*
„**Am** un articol de scris – **trebuie** să scriu un articol".

(13) *C'est à écrire dans ton cahier – « tu **dois** écrire ça dans ton cahier ».*
„Asta **e** de scris în caietul tău – tu **trebuie** să scrii asta în caiet".

În limba franceză, ambele verbe sunt urmate de un verb la infinitiv, precedat de *à* (*à + INF*), iar în limba română contemporană vecinătatea verbală a celor doi operatori cu valoare modală este reprezentată de supin. În exemplele din limba franceză, putem spune că valoarea

BDD-V1113 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.64 (2026-11-19 22:47:39 UTC)

modală a operatorului *être* este dată semantic de prepoziția *à* care indică destinația şi/sau obligația inerentă sau externă, infinitivul formei active având astfel o valoare pasivă. Pentru limba română, supinul contribuie la accentuarea valorii modale pentru că, semantic, poate exprima o valoare deontică sau de posibilitate.

Legat de valoarea modală asociată însă cu verbul *a avea*, Bentley (2001: 1) analizează transferul semantic al verbului *a avea* din sardă şi siciliană către valoarea deontică sau către valoarea de viitor. În sardă *aere a* exprimă prototipul pentru ideea de viitor (alături de modalitatea deontică). În siciliană *aviri a* ajunge să denote modalitatea epistemică subiectivă şi câteva sensuri postmodale, în timp ce perifraza cu *da* s-a extins doar la contextele epistemice în *toscana* modernă.

În siciliană, evoluția structurii implică distrugerea aspectelor proeminente ale sensului de bază (*metonimie*), iar dezvoltarea structurii din toscană *avere da* este carcaterizată de schimbarea domeniului (*metaforă*). Studiul are la bază evoluția unui număr de structuri derivate de la latinescul *habere* şi infinitiv: *habeo* + *INF*. De exemplu, tiparul *infinitiv sintetic* + *habere* (ex: it. *Canter-o* „O să cânt") este cel mai vechi tipar de viitor din limbile romanice (Bentley 2001: 2). Pinkster (1985) respinge ideea că auxiliarul de viitor *habere* ar putea deriva din utilizarea modală a aceluiaşi verb pentru că „exemplele din limba latină nu susțin această idee, anume că *habere*, auxiliar de viitor, a funcționat mai întâi ca un verb modal. Folosirea auxiliară a lui *habere* s-a dezvoltat via construcțiilor *Praedicativum* (Pinkster 1985: 202). Această ideea însă contrazice teoria conform căreia există o derivare directă de la noțiunea de deontic la noțiunea de epistemic şi mai apoi la ideea de viitor.

În latină, tiparul sintactic *habere* + *INF* avea trei sensuri: *capacitate*, *obligație* şi *viitor*. Din punct de vedere diacronic, ideea de *capacitate* precedă ideea de *obligație*, iar relația dintre celelalte două valori este controversată.

Bybee *et al.* (1994: 206–208) menționează faptul că unii marcatori modali de *posibilitate* pot avea uneori un sens de viitor, dar nu analizează această problemă în detaliu. Analizează totuşi valoarea de viitor şi afirmă faptul că viitorul poate fi considerat o valoare postmodală, un fel de stadiu intermediar, care nu se dezvoltă, ca alte sensuri postmodale, din posibilitatea epistemică, ci din posibilitatea externă (Bybee *et al.* 1994 : 252, 265, 266).

În limba veche, construcțiile în care *a avea* este urmat de un verb la infinitiv sunt problematice din punctul de vedere al diferențierii valorii deontice de cea de viitor. În aceste tipare nu se poate spune clar dacă avem de-a face cu o perifrază de viitor sau cu o structură modală. Această observație empirică se explică printr-o observație conceptuală, anume aceea că valoarea modală implică oarecum valoarea de viitor. Sunt contexte în care cele două valori sunt echivalente pentru că „ideea de necesitate a unei acțiuni în prezent poate implica ideea realizării ei în viitor – *trebuie să fac – voi face*" (Zamfir 2006: 491–492).

4. *A fi* şi *a avea* – tipare sintactice modale în limba română veche

Am inventariat ocurențele verbelor *a fi* şi *a avea* în câteva texte de limbă română veche din secolele al XVI-lea, al XVII-lea şi al XVIII-lea. Pe lângă valorile predicative, cele de auxiliare şi cele copulative (în cazul lui *a fi*), am identificat şi structuri în care cele două verbe pot fi interpretate ca operatori modali.

Voi înregistra ocurențele celor două verbe cu valorile modale aferente şi voi analiza tiparele sintactice în care apar din perspectiva predicatului complex.

BDD-V1113 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.64 (2026-11-19 22:47:39 UTC)

4.1. „*A fi*”– *tipare sintactice*

Verbul *a fi* cu valoare modală apare în trei tipare sintactice: *a fi* + infinitiv, *a fi* + conjunctiv, *a fi* + supin. În primele două tipare *a fi* poate fi utilizat atât în structuri impersonale, cât şi în structuri unipersonale cu dativul Experimentator, actualizându-se sensul modal deontic şi cel de posibilitate, dar şi o valoare de viitor.

În secolul al XVI-lea, se remarcă frecvența structurilor impersonale (în care apare un adjectiv de tipul *datoriu* etc.) cu verbul *a fi* copulativ, urmate fie de un infinitiv, fie de un conjunctiv:

(14) *Răspunseră lui iudeii: „Noi leage avăm şi pre leagea noastră* ***datoriu iaste*** *a muri că eluşi se face Fiiul lu Dumnezeu”* (CT, 229r)
(15) *Derept aceaia toți carei au luat bunătate,* ***datoriu iaste*** *să se nevoiască să-l înduiaze, că îndoirea iaste ce e către vecin folosul.* (CC2, 351)

În exemplele de mai sus, verbul *a fi* nu are o valoare modală (el este un verb copulativ într-o construcție impersonală), dar structurile sunt numeroase în limba veche şi sunt coocurente cu utilizarea modală a verbului *a fi* pentru exprimarea modalității deontice.

Apar şi câteva structuri în care verbul *a fi* este folosit unipersonal cu dativul persoanei, urmat de un infinitiv şi are o valoare modală deontică:

(16) *Zise iară Iacov: dă mie dară încă astădzi naşterea ta dentâiu. Isav zise: iaca* ***mie iaste*** [trebuie] *a muri, ce voiu cu naşterea dentâiu.* (PO, 85)
(17) *Şi-mi* ***va fi*** *mie* [trebuie] *a m-ascunde de fața ta.* (PO, 23)

Am înregistrat şi un exemplu în care *a fi* este urmat de un conjunctiv, iar sensul este modal:

(18) *Unde* ***easte*** [trebuie] *împăratul iudeilor să nască.* (CT, 252)

În secolul al XVII-lea, sunt inventariate structuri în care *a fi* (atât impersonal, cât şi cu dativul Experimentator) este urmat de infinitiv:

(19) *Nu sântem lăcuitori într această lume, ce* ***ne iaste*** [trebuie] *a lăcui în ceriu.* (CazV, 334)
(20) *De n-****are hi*** [n-ar trebui] *şi de părinți a ne despărți, nice atuncea de dup-însu să nu ne întoarcem.* (CazV, 312)
(21) *...şi mearse şi tatăl cuconului, că era popă de idolii cei împărăteşti şi-****i era*** [trebuia] *a mearge şi el cu-mpăratul*. (DVS, 97v)
(22) *Iar de au greşit Cloverie şi de aceasta ca şi de altele multe,* ***nu iaste*** [trebuie] *a ne minuna, nici atât a huli, căci şi de aceasta arătat-am pricina mai sus, din ce vine.* (CIst., 23)
(23) *Pentru să* ***nu-i fie*** [să nu trebuiască] *a sluji stăpânu-său, s-au făcut nebun*. (DVS, 69).

De asemenea, am înregistrat şi un exemplu în care *a fi* este însoțit de un conjunctiv, în care se actualizează sensul de *a trebui*:

(24) *Pre Dumnezeu, cui* ***are hi*** [cei ce ar trebui] *să slujească, ei-l pierd*. (CazV, 229)

BDD-V1113 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.64 (2026-11-19 22:47:39 UTC)

Uneori în structurile unde verbul *a fi* este urmat de conjunctiv ideea de bază care se exprimă este viitorul (atunci „când vorbitorul este convins că cele predestinate a se întâmpla se vor întâmpla de fapt, ideea menirei rămâne în umbră", DLR). Însă această trecere, spre ideea de viitor, nu s-a făcut în totalitate ca la verbul *a avea*, care pe alocuri a înlocuit cu totul, viitorul format prin *voiu*.

(25) *De* ***iaste*** *să hie* [de vor fi] *şi trupurile noastre după învierea morţilor mai frumoase de cât toate florile câmpilor.* (CazV,132v)

În secolul al XVIII-lea, apar aceleaşi structuri cu *a fi* impersonal sau cu dativul Experimentator:

(26) *... şi pasă unde îţi* ***easte*** [trebuie] *a mearge*. (CII, 188)
(27) *de vreme ce acea aievea ale lucrurilor pre aceasta vreme trecute istorie, precum* ***ieste*** [trebuie] *a să şirui şi după cursul vremilor, careaşi la locul său a să alcătui mai pre lesne mi-ar fi fost* (NL, 42)

În exemplul (28) verbul *a fi* are o valoare modală deontică, iar construcția din care face parte devine personală:

(28) *Lăcuitoriul nemernic nu poate să facă moară, fiindcă aceasta* ***iaste*** [trebuie] *a o face stăpânul moşii*. (PravC, 86)

Subiectul infinitivului nu este ridicat, iar structura devine personală prin antepunerea complementului direct (dublat prin cliticul argumental care rămâne ataşat la al doilea component al predicatului complex): „Aceasta$_i$ (moara) ***iaste*** a o$_i$ face stăpânul moşii", cu sensul pasiv de „Aceasta **trebuie** făcută de stăpânul moşii".

De asemenea, *a fi* impersonal apare şi cu un verb la modul conjunctiv, însă valoarea exprimată este mai degrabă cea de viitor:

(29) *Ne bucuram unde auzeam că* ***este*** [se va face] *să se facă pace vecinică*. (NL, 293)

În secolul al XVIII-lea apare un nou tipar, verbul *a fi* cu valoare modală urmat de supin:

(30) *Să nu taci, dară, unde-****i*** *de plătit.* (CPV, 326, 204)

Tiparele sintactice reprezentative în care este atestat verbul *a fi* cu valoare modală sunt cele cu infinitivul şi cele cu participiul, începând cu secolul al XVIII-lea. În toate aceste structuri verbul *a fi* este impersonal sau este folosit cu dativul Experimentator. Din punctul de vedere al predicatului complex, în contextele cu dativul persoanei, pronumele în dativ este Experimentatorul verbului principal *a fi*, dar şi agentul verbelor adiacente (funcționează ca o structură de tip control, în exemplele (16), (17), (19), (21), (26)).

În limba română actuală, în structurile modale tipice cu *a fi* impersonal urmat de supin, acesta din urmă poate funcționa ca un subiect (postpus). În aceste structuri, subiectul supinului are o citire arbitrară: *Este* [*de plătit* PROARB] (Dragomirescu 2013: 35).

BDD-V1113 © 2014 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.64 (2026-11-19 22:47:39 UTC)

4.2. *„A avea" – tipare sintactice*

Am inventariat exemple, în limba română veche, în care *a avea* poate fi urmat de infinitiv sau de conjunctiv. În ambele tipare de construcție poate avea sensul de *obligație*, fiind sinonim cu *a trebui, a avea îndatorirea, a fi dator să*, şi de *posibilitate*, fiind sinonim cu *a putea, a avea putință.* Pe lângă aceste valori modale, în tiparele sintactice identificate, verbul *a avea* poate fi interpretat ca exprimând şi valoarea de viitor.

În secolul al XVI-lea, în textele analizate, se observă frecvența structurilor cu *a avea*, urmat de un infinitiv:

(31) *... 6000 aspri, ce-au dat banul Pătru dereptu sufletul tătine-său, şi* ***are*** [trebuie] *a da 14000 aspri.* (DÎ, LXXII)
(32) *Şi de toate de acealea răspuns* ***avăm*** [trebuie] *a da, şi muncă să luom; că nu va fi ceva ascuns să nu fie ivită atunce, nici ascunsă, să nu fie arătată.* (CC2, 29)
(33) *Mult* ***am*** [trebuie/voi] *a grăi de voi şi să judec*. (CT, 149)
(34) *Nu ştiți ce cereți voi: putea-veți bea păharul ce eu* ***am*** [trebuie/voi bea] *a bea şi botejunea cu ce voiu fi eu botezat să vă botezați?* (CC1, 197r)
(35) *Şi aiavea de toate spunea ucenicilor, ca, când va veni vreamea chinului,* ***să n-aibă*** [să nu poată] *a zice vreunul dentr-înşii că n-au ştiut că* ***are*** [va] *a cădea în mîinile vrăjmaşilor.* (CC2, 86)
(36) *Derept aceaia zioa ceaia marea a lu Dumnezeu izbândă* ***are*** [va face] *a face spre toți dosăditorii şi trufaşii; şi cu făcătorii păcatelor depreună munciți fi-vor.* (CC2, 5)
(37) *Grăiesc amu voao că n-****am*** *a bea* [voi bea] *de rodul viței pâné va veni împărăția lu Dumnezeu* (CT, 72)

Din punct de vedere semantic, verbul *a avea + INF* exprimă, pe de-o parte, o valoare modală (deontică – obligație şi propriu-zisă – posibilitate) şi, pe de altă parte, o valoare de viitor (exemplele (35), (36) şi (37)). În exemplele (31), (32), *a avea* este substituibil cu *a trebui*. În exemplul (35), *a avea* este sinonim cu *a putea*/*a avea posibilitatea.* În exemplele (35), (36) şi (37), structurile în care apare *a avea* sunt interpretate temporal, ca forme de viitor; această interpretare este clară pentru că structura este adesea coocurentă cu o formă verbală de viitor, de exemplu: „*până va veni împărăția lu Dumnezeu*". În exemplele (33) şi (34), structurile în care este ocurent verbul *a avea* pot fi ambigue. Atât viitorul, cât şi sensul modal reprezintă două variante valabile, „mult vă voi grăi şi vă voi judeca"/„mult trebuie să vă grăiesc şi să vă judec" şi „putea-veți bea păharul ce-l voi bea eu"/„putea-veți bea păharul ce trebuie să-l beau eu".

Sunt înregistrate şi câteva exemple în care *a avea* este urmat de un conjunctiv, dar valoarea exprimată este una modală propriu-zisă, iar verbul *a avea* este sinonim cu „a putea":

(38) *Cine-au furat, de acmu să nu mai fure, ce mai vîrtos să se muncească să lucreaze cu mînile sale bine, ca* ***să aibă*** [să poată] *să dea celuia ce n-are.* (CL, 426)
(39) *Şi bunătatea priimiră,* ***să aibă*** [să poată] *să-ş aducă aminte ucenicii de ciudesă şi să nu uite şi să gonească aceasta den cugetele saleş*. (CC2, 288)

În secolul al XVII-lea, apare acelaşi tipar sintactic (*a avea + INF*). În exemplele analizate, se observă faptul că sensul modal se confundă mai mult cu sensul de viitor, dar tiparele sunt asemănătoare cu cele din secolul al XVI-lea.

BDD-V1113 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.64 (2026-11-19 22:47:39 UTC)

(40) *Cum iaste aruncată sămânța în pământ, aşea şi cuvântul lui Dumnezeu* ***are*** [trebuie/va] *a hi sămănat întru inimile oamneilor*. (Caz. V., 324)
(41) *Atâta* ***avum*** [trebuie/vom] *a pomenire*. (Let.C., 16/29)
(42) *Talantul alta nu e, fără cât cuvântul lui Dumnezău cu care* ***are*** [trebuie/va] *a neguțători omul.* (BB, 4, Pr./1)
(43) *Venind poruncă de la împăratul* ***să aibă*** [să trebuiască] *toți a se lepăda de domnul Hristos.* (DVS, 8, 2)
(44) *Mi-am oprit rostul,* ***să n-aibă*** [să nu poată] *a dzice ...cuvânt de price.* (DPV, 46)
(45) *Ceia ce-ți fac țărîi smântă, ...* ***Să n-aibă*** [să nu poată] *să scape de sfânta-ți direaptă.* (DPV, 63).

Exemplele (40), (41) şi (42) pot fi ambigue în exprimarea unei valori. Se poate spune însă că sunt folosite în acelaşi timp structuri care dezvoltă sensul lui *a trebui*, dar şi structuri în care apare sensul de viitor. În exemplele (44) şi (45), verbul *a avea* urmat de conjunctiv are valoare modală propriu-zisă, fiind sinonim cu *a putea.*

Am înregistrat şi tiparul în care *a avea* este urmat de conjunctiv (*a avea + CONJ*), iar valoarea exprimată este cea de viitor:

(46) *Au răspuns crăiasa solului că nu poate să stea acmu după sfaturi, ce* ***are*** *să răspundză* [va răspunde] *lui Ferdinand.* (NL, 295)
(47) *Că aşea iaste lacomul. De* ***are*** *să-i sosască,* [va sosi] *pre-atîta nevoiaşte să strîngă; al său ține şi altuia nevoiaşte să cheltuiască, şi de strînsoare nu să mai satură, pînă ce-ş vende tocma şi sufletul său pentru strîmbătatea şi pentru lăcomiia.* (CazV, 68)

În secolul al XVIII-lea, apar tiparele întâlnite în celelalte două secole, cu mențiunea că valoarea modală nu mai este bine reprezentată, sensul principal în aceste structuri fiind cel de viitor combinat cu ideea de posibilitate:

(48) *Țăranii* ***să aibă*** [să fie nevoiți] *a aduce bucate la oaste.* (NL, 344)
(49) *Când vor lucra tipografiile, au cea grecească, au cea rumânească, au cu bani streini, au cu banii casei,* ***să aibă*** [să poată] *a lua tipograful carele va fi împreună cu feciorii lui câț va avea de lucru de coală plata lui taleri 3 şi să ia şi 10 cărți cu hârtiia stăpânească şi feciorii lui câte o carte*. (AD, 335)
(50) *... iară nu* ***va avea*** *să se părăsească* [va putea / nu se va părăsi]*, să-l lipsiț nu numai de la sfînta taină, ce şi de la besearică, pentru căci stă împotriva lui Dumnezeu şi să asamînă diavolului.* (AD, 103)
(51) *Drept aceaia să cuvine, când* ***va avea*** *să se pocăiască* [va putea / se va pocăi] *adevărat, să schimbe firea, să schimbe viața, să suppue trupul.* (AD, 218)

Grupurile verbale cu valoare modală înregistrate în limba veche sunt reprezentate de tiparul sintactic cu verbul *a avea* centru şi vecinătatea verbală infinitivală sau conjunctivală. În exemplele analizate din limba veche nu am întâlnit nicio situație în care *a avea* (cu valoarea sa modală) să fie urmat de un supin. Această structură, care se întâlneşte în limba română contemporană, apare mai târziu.

Din punctul de vedere al formării unui predicat complex, construcțiile în care *a avea* este urmat de infinitiv sau conjunctiv păstrează constrângerea legată de controlul obligatoriu, dar cliticele se pot ataşa celei de-a doua forme verbale (Dragomirescu 2013: 45).

BDD-V1113 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.64 (2026-11-19 22:47:39 UTC)

De asemenea, în urma analizei datelor diacronice, referitor la evoluția structurilor în care *a fi* şi *a avea* au valoare modală, se poate observa că sensul de viitor şi valoarea modală deontică sau de posibilitate sunt exprimate concomitent.

4.3. ***De la tiparele cu infintivul şi conjunctivul la tiparul cu supin***

În limba română actuală tiparul frecvent prin care se exprimă valoarea modală deontică este cu supinul după verbele cu sens modal *a fi* şi *a avea*.

Se observă că pentru a exprima valoarea deontică după verbele *a fi* şi *a avea*, încă din secolul al XVI-lea, se folosea fie infinitivul, fie conjunctivul. Din secolul al XVIII-lea, valoarea modală deontică este slab reprezentată, de exemplu pentru *a avea*, iar substituirea cu supinul nu se înregistrase încă (aceasta fiind atestată mai târziu). Se poate spune astfel că, structura *a avea* + supinul a apărut atunci când prin vecinătatea infinitivală şi conjunctivală nu se mai surprindea valoarea deontică (spre secolul al XIX-lea) şi când apare nevoia de a exprima altfel această valoare (Dragomirescu 2013: 150). De asemenea, evoluția tiparului cu supin poate fi descrisă prin structurile de tipul *am (de) a dare > am (de) a da > am de dat* şi îşi au originea în gruparea *avea* + infinitivul lung, spre deosebire de viitor (*a avea* + conjunctiv) care are la origine gruparea *a avea* + infinitiv scurt (Mării 2004: 29).

5. Concluzii

Analiza descriptivă a ocurențelor în care *a fi* şi *a avea* au valori modale în limba veche arată faptul că valoarea modală deontică şi cea de posibilitate (mai rar) nu sunt folosite cu aceeaşi frecvență ca în limba actuală, unde tiparul cu supinul este destul de productiv. În limba veche, *a fi* şi *a avea*, operatori modali, apar în structuri + infinitiv (mai mult) şi + conjunctiv (mai puțin).

Valorile acestor două verbe se confundă pe de-o parte, cu ideea de „a se întâmpla", frecvent în cazul verbului *a fi* şi, pe de altă parte, cu ideea de viitor, frecvent în cazul verbului *a avea*. Am observat că anumite contexte care pot dezambiguiza interpretarea modală pentru *a fi* şi *a avea* sunt legate de coocurența cu o propoziție cauzală (atât pentru *a fi*, cât şi pentru *a avea*) şi de coocurența cu alte forme de viitor (pentru *a avea*).

În continuarea analizei acestor două verbe care au şi valori modale în limba română, este necesară o inventariere exhaustivă a ocurențelor într-un număr mai mare de texte din limba veche cu o continuare şi în celelalte secole (al XIX-lea şi chiar al XX-lea) şi o analiză sintactică minuțioasă a tiparelor reprezentative. De asemenea, este interesant de observat dacă particularitățile din limba română pot fi corelate şi cu celelalte limbi romanice, atât sub aspect sintactic, cât şi sub aspect semantic (cu referire la mecanismele de *metonimie* sau *metaforă* şi la ierarhia sensurilor în evoluția formelor verbale).

SURSE

Secolul al XVI-lea

Coresi, *Tetraevanghel* (Braşov). Ed.: *Tetraevanghelul tipărit de Coresi. Braşov 1560 – 1561*, comparat cu *Evangheliarul lui Radu de la Măniceşti. 1574*, ed. F. Dimitrescu, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1963, (CT).

Coresi, *Tâlcul Evangheliilor*. Ed.: Coresi, *Tâlcul evangheliilor şi molitvenic românesc*, ed. V. Drimba, Bucureşti, Editura Academiei, 1998, p. 31–187, (CC1).

Coresi, *Liturghier*. Ed. Al Mareş, Bucureşti, Editura Academiei RSR, 1969, p. 127–148, (CL).

BDD-V1113 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.64 (2026-11-19 22:47:39 UTC)

Coresi, Evanghelie cu învățătură (Braşov). Ed. S. Puşcariu, Al. Procopovici: Diaconul Coresi, *Carte cu învățătură (1581)*, vol. I, *Textul*, Bucureşti, Socec, 1914, (CC2).

Documente şi însemnări româneşti din secolul al XVI-lea, text stabilit şi indice de Gh. Chivu, M. Georgescu, M. Ioniță, Al. Mareş, Al. Roman-Moraru, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1979, (DÎ).

Palia de la Orăştie. Ed. V. Pamfil, Bucureşti, Editura Academiei R.S.R, 1968, (PO).

Secolul al XVII-lea

Biblia (Bucureşti). Ed.: *Biblia adecă Dumnezeiasca Scriptură a Vechiului şi Noului Testament*, tipărită întâia oară la 1688 în timpul lui Şerban Vodă Cantacuzino, Domnul Țării Româneşti, Bucureşti, Editura Institutului Biblic, 1977, (BB).

Constantin Cantacuzino, *Istoria Țării Româneşti.* Ed.: *Istoria Țărâi Rumâneşti atribuită stolnicului Constantin Cantacuzino*, ed. O. Dragomir, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2006, p. 145–202, (IȚR. CC.).

Miron Costin, *Letopisețul Țărâi Moldovei.* Ed.: M. Costin, *Opere*, ed. P. P. Panaitescu, Bucureşti, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1958, p. 41–201, (Let.C.).

Dosoftei, *Viața și petreacerea svinților,* Iași, 1682–1686, text îngrijit, notă asupra ediției și glosar de Rodica Frențiu, Cluj, Editura Echinox, 2002, (DVS).

Varlaam, *Răspunsul împotriva catihismusului calvinesc.* Ed.: Varlaam, *Opere*, *Răspunsul împotriva catihismusului calvinesc*, ed. M. Teodorescu, Bucureşti, Minerva, 1984, p. 143–230, (Caz.V.).

Varlaam, *Cazania*, ed. J. Byck, Bucureşti, Editura Academiei RSR, [s.a.]., p. 1–506, (VRC).

Secolul al XVIII-lea

Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*. Ed.: D. Cantemir, *Opere complete*, IV, *Istoria ieroglifică,* ed. S. Toma, Bucureşti, Editura Academiei RSR, 1974, p. 51–289, (CII).

Theodor Corbea, *Psaltirea în versuri.* Ed. A.-M. Gherman, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2010, p. 143–449, (CPV).

Antim Ivireanul, *Didahii*. Ed.: Antim Ivireanul, *Opere*, ed. G. Ştrempel, Bucureşti, Minerva, 1972, p. 1–238, (AD).

Ion Neculce, *Letopisețul*. Ed.: Ion Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei şi O samă de cuvinte,* ed. I. Iordan, Bucureşti, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, ed. a II-a, 1959, p. 31–388, (NL).

Pravilniceasca Condică (1780), ediție critică, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1957, (PravC).

DLR 2010. *Dicționarul limbii române*, Volumul I (A-B) şi Volumul VI (F-I/Î), Editura Academiei Române.

BIBLIOGRAFIE

Bentley, Delia, 2001, „Metonymy and Metaphor in the Evolution of Modal Verbs: Evidence from Italo-Romance", în J. Van Der Auwera, Patrick Dendale (ed.), *Modal verbs in Germanic and Romance languages*, Amsterdam, Benjamins, p. 1–22.

Bybee, Joan, Revere Perkins, William Pagliuca, 1994, *The Evolution of Grammar: Tense, Aspect and Modality in the Languages ofthe World,* Chicago, University of Chicago Press.

Coates, Jennifer, 1995, „The Expression of root and epistemic possibility in English", în Joan Bybee, Suzanne Fleischman (ed.), *Modality in Grammar and Discourse*, Amsterdam, Benjamins, p. 55–66.

Dragomirescu, Adina, 2013, *Particularități sintactice ale limbii române în context romanic. Supinul*, Bucureşti, Editura Muzeului Național al Literaturii Române.

BDD-V1113 © 2014 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.64 (2026-11-19 22:47:39 UTC)

Goossens, Louis, 2000, „Patterns of Meaning Extension, 'Parallel Chaining', Subjectification and Modal Shifts", în Antonio Barcelona (ed.), *Metaphor and Metonymy at the Crossroads. A cognitive perspective*, Berlin, Mouton de Gruyter, p. 149–170.
Guțu Romalo, Valeria, 2005, „Semiauxiliarele de mod", în *Aspecte ale evoluției limbii române,* București, Humanitas Educațional, p. 184–196.
Hopper, Paul, Elizabeth C. Traugott, 1993, *Grammaticalization*, Cambridge, Cambridge University Press.
Mării, Ion, 2004, „Infinitivul lung cu valoare verbală", în *Contribuții la lingvistica limbii române*, Cluj, Clusium, p. 26–33.
Monachesi, Paola, 1999, „The syntactic structure of Romanian auxiliary (and modal) verbs", în G. Bouma *et al.* (ed.), *Constraints and Resources in Natural Language Syntax and Semantics*, Stanford, CSLI Publications, p. 101–118.
Nedelcu, Isabela, 2013, *Particularități sintactice ale limbii române în context romanic. Infinitivul*, București, Editura Muzeului Național al Literaturii Române.
Pană Dindelegan, Gabriela, 1968, „Regimul sintactic al verbelor în limba română veche", în *Studii și cercetări lingvistice*, XIX, nr. 3, p. 265–296.
Pană Dindelegan, Gabriela, 2003, *Elemente de gramatică. Dificultăți, controverse, noi interpretări*, București, Humanitas Educațional.
Pinkster, Harm, 1985, „The development of future tense auxiliaries in Latin", *Glotta*, nr. 63, p. 186-208.
Philippide, Alexandru, 1894, *Principii de istoria limbii*, Iaşi, Tipografia Națională.
Roberts, Ian, Anna Roussou, 2003, *Syntactic Change. A Minimalist Approach to Grammaticalization*, Cambridge, Cambridge University Press.
Sweetser, Eve, 1990, *From Etymology to Pragmatics: Metaphorical and Cultural Aspects of Semantic Structure*, Cambridge, Cambridge University Press.
Traugott, Elizabeth, C., 1989, „On the rise of the epistemic meanings in English: an exemple of sujectification in semantic changes", în *Language*, nr. 65, p. 31–55.
Van Der Auwera, Johan, Vladimir Plungian, 1988, „Modality's semantic map", în *Linguistic Typology*, nr. 2, p. 79–124.
Zamfir, Dana-Mihaela, 2006, „Despre un tip de viitor specific dacoromânei vechi: am a face", în Marius Sala (coord.), *Studii de gramatică și de formare a cuvintelor*. *În memoria Mioarei Avram*, București, Editura Academiei Române, p. 491–502.

THE MODAL USES OF THE ROMANIAN VERBS *A FI* AND *A AVEA* (IN OLD ROMANIAN)

(*Abstract*)

The present paper examines the modal uses of the verbs *a fi*, "to be", and *a avea*, "to have" in old Romanian. The first part of the paper proposes an inventory and a structural analysis of the constructions in which these verbs appear as modal verbs. The syntactic approach of the complex predicate and the theory of the semantic changes of the modals (Sweetser 1990, Traugott 1989) represent the theoretical framework. The main idea is that the modal use of these two verbs is more frequent in modern Romanian than in old Romanian. Furthermore, there are structural differences between old and modern Romanian: old Romanian is represented by the INF and SUBJ structures, whereas modern Romania is represented by SUPIN structures. The diachronic data shows us that the deontic modality and possibility co-occur with the future meaning in similar contexts.

BDD-V1113 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.64 (2026-11-19 22:47:39 UTC)